

Rozwój dziecka czteroletniego w pigułce

O rozwoju dziecka mówi się zazwyczaj psychofizyczny, a można dodać do tego i społeczny. Dlaczego? Każdy człowiek obserwujący uważnie kilkuletnie dziecko bez trudu zauważa, że zmiany we wszystkich tych sferach są od siebie uzależnione, przenikają się, sprzęgają i implikują jeszcze inne przemiany zachodzące w dynamicznym rozwoju małego człowieka.

W wieku 4 lat rozpoczyna się okres średniego dzieciństwa, który trwa do 6 roku życia. Dziecko które rozpoczyna ten etap życia charakteryzuje poziom rozwoju motorycznego i sensorycznego, umożliwiające mu poruszanie się w najbliższym otoczeniu i docieranie do interesujących je obiektów, traktowanych przez nie jako istniejące realnie.

Czterolatek to trudny do opanowania żywioł, radosny i chłonny. Trudno za nim nadażyć, nigdy nie wiadomo co go zainteresuje, co rozzłości, co wzbudzi sprzeciw. Zdarza mu się być niepokornym i nieposłusznym, bo buduje obraz siebie, a to co mówi dorosły często traktuje jako zamach na swoją autonomię. Doświadcza wszystkich uczuć i emocji jakich doświadczają dorośli, ale jeszcze nie potrafi ich nazwać i poradzić sobie z nimi. Jest w porównaniu z trzylatkiem bardziej chwiejny emocjonalnie, łatwo przechodzi od stanu euforii do złości. Głośny, niemądry śmiech występuje na przemian z napadami płaczu czy agresji, a jak coś przeżywa to manifestuje to całym sobą.

Następuje dynamiczny rozwój osobistego potencjału, chce wszystko robić samodzielnie i czuje wielką dumę ze swoich dokonań, nawet jeśli są dalekie od ideału. Przy nowych wyzwaniach może okazywać pewne obawy i rezerwę. Potrzebuje przyjaznej zachęty, zapewnień, że i dorosły nie od razu wszystko umiał, nadziei, że w miarę ćwiczeń będzie mu szło coraz lepiej. Wyręczając dziecko w czynnościach samoobsługowych uczymy je bezradności.

Osobowość

Rozwój osobowości dziecka postępuje równocześnie z jego rozwojem społecznym, emocjonalnym i poznawczym. Zasadniczą rolę w kształtowaniu się osobowości odgrywa proces identyfikacji. Wtórna identyfikacja występuje po 3 roku życia jako usiłowanie upodobnienia się do modelu. Małe dziewczynki zaczynają identyfikować się z matką/kobietą/, a chłopcy z ojcem/mężczyzną/. Według

A. Bandury chłopcy obserwują i naśladują chłopięce zachowania, ponieważ są za nie nagradzani, natomiast dziewczynki są nagradzane za zachowania dziewczęce. W wieku przedszkolnym rozwija się zdolność samokontroli, czyli działania zgodnie z oczekiwaniami autorytetów. Podstawą wszystkich form kontroli jest zdolność do powstrzymania się od natychmiastowego reagowania na pobudzenia i planowanie działania.

W okresie średniego dzieciństwa zaczyna się rozwijać obraz własnej osoby jako zestaw przekonań o swoich własnych cechach. Obraz własnej osoby jest bardzo konkretny. Składają się na niego: imię posiadane, rzeczy, codzienne zachowania. Odróżnianie siebie od innych wyraża się m. in. w używaniu zaimków osobowych "mój" i "twój". W sytuacjach konfliktowych używanie określenia "to moje" nie jest wyrazem samolubstwa dziecka, lecz znakiem wytyczania granicy między "ja" i "innymi", a więc jest przejawem rozwoju osobowości. Odróżnianie siebie od innych pozwala dzieciom zarówno współdziałać ze sobą w zabawie, jak i rozwiązywać konflikty. W wieku przedszkolnym kształtuje się również samoocena, czyli zespół sądów o własnej wartości. Zajmuje ona szczególne miejsce w rozwoju obrazu własnej osoby. Powoduje, iż sądy opisowe na swój temat utrwala się.

Negatywne zachowania dziecka

Czterolatek często przejawia zachowania o których wie, że są nieakceptowane: pluje pokazuje język, przeżywa, bywa opryskliwy. Czterolatek jest nie do opanowania ruchowo; bije, kopie, rzuca kamieniami, niszczy przedmioty, ucieka. Czterolatek bywa również trudny do poskromienia w stosunkach międzyludzkich. Uwielbia przeciwstawiać się poleceniom rodziców. Nie skutkują tutaj nawet surowe kary. Dziecko puszy się, przeklina, przechwala, prowokuje. Między 4-7 rokiem życia wzrasta agresja zorientowana na osobę (agresja wroga). Jest ona obliczona na sprawienie bólu innej osobie zarówno przez odwet, jak i sposób ustalenia dominacji. Chłopcy są bardziej agresywni niż dziewczynki, bardziej skłonni bić się, popychać, obrażać, grozić pobiciem.

Rozwój somatyczny

Dziecko wkraczające w okres średniego dzieciństwa ma wszystkie zęby mleczne swobodnie porusza się chodząc i biegając, jest dość samodzielne w zakresie samoobsługi. Zmiany wzrostu i wagi ciała są znacznie mniejsze niż do tej pory. Następuje wydłużenie ciała pod wpływem szybszego rośnięcia kończyn. Dziewczynki rozwijają się szybciej niż chłopcy.

Rozwój fizyczny

U czterolatka obserwuje się wzrost sprawności motorycznej, pojawiają się nowe umiejętności, proste ruchy łączone są w kombinacje ruchowe, np. bieg i skok, bieg i kopnięcie piłki, chwyt i rzut piłką. Ważną rolę w uczeniu ruchów odgrywają wzorce kulturowe, oraz niektóre różnice związane z płcią; chłopcy uzyskują lepsze wyniki w czynnościach wymagających więcej energii i siły, dziewczynki zaś przewyższają chłopców w czynnościach motorycznych (skakanka) oraz precyzji (rysowanie, pisanie). Dziecko jest coraz sprawniejsze, szybsze, ruchy są coraz bardziej skoordynowane. Potrafi dosyć szybko biegać, wspinać się na drabinki (meble) chętnie jeździ na rowerze, hulajnodze. Potrafi skakać obunóż, na jednej nodze, z nogi na nogę w miejscu i w przód. Potrafi przeskakiwać nad płaskimi przeszkodami, wskakiwać do środka (np. obręczy). Podrzuca piłkę do góry jedną ręką i chwytą ją oburącz w dłonie „przytulając” do siebie, a także próbuje kozłować. Potrafi przez chwilę stać na jednej nodze z otwartymi oczami, przechodzić po ławeczce, wchodzić i schodzić ze schodów stawiając nogi na przemian (trzymając się poręczy). Potrzebuje dużo zabaw ruchowych, możliwości zaspokojenia swego głodu ruchu. Często mówi się, że dzieci w tym wieku są nie do opanowania w każdym rodzaju aktywności.

Zabawa

Dziecko 4-letnie nie potrafi długo skupić się na wykonywanej czynności, dlatego często zmienia rodzaje zajęcia. Szybko przechodzi od jednej aktywności do drugiej, od rysowania do konstruowania z klocków, potem zabawy w role, a następnie wspólne z kolegą oglądanie książek. Po odejściu od zabawy np. wyjściu do łazienki zapomina już czym się bawiło i najczęściej nie wraca do poprzednich zabawek. Zazwyczaj nie planuje zmiany aktywności, ale działa powodowane jakimś impulsem (coś go zaciekawi, chce być tam, gdzie jest wesoło...) Nie sprząta używanych wcześniej zabawek, bo już o nich „nie pamięta”. Trzeba mu jednak oddać sprawiedliwość, bo jest w stanie poświęcić dużo czasu i energii na organizowaniu miejsca zabawy: aranżacji miejsca, gromadzenia przedmiotów czyli urządzania się.

Dziecko przechodzi od charakterystycznej dla trzylatka zabawy obok kolegi i zabawy równoległej (polegającej na obserwacji zabawy innych i bawieniu się tym samym, tak samo) do wspólnej zabawy polegającej na odgrywaniu ról, współdziałaniu, rywalizacji. Potrafi zapamiętać i przestrzegać zasady gry. Zabawy samotne i równoległe występują nadal, ale zajmują już tylko połowę czasu przeznaczonego na zabawę.

Czterolatek często ma już swoje pasje i ulubione zabawy, bądź rodzaje aktywności.

Rozwój społeczny i emocjonalny

Uważnie przygląda się kolegom, obserwuje ich zachowania i jego skutki, sposoby zabawy, oraz emocje. Nieważne czy zachowanie rówieśnika jest zgodne z zasadami i powszechnie akceptowalne, czy nie, ważne że budzi zaciekawienie, rozśmiesza bądź daje uznanie kolegom.

Podpatruje sposoby rysowania, łączenia klocków zapinania suwaka i wszystkich innych potrzebnych umiejętności. Zaczyna się okres dziecięcego tutoring, gdy to rówieśnicy są najlepszymi instruktorami i godnymi naśladowania mistrzami. Są też motorem do podejmowania wyzwań, bo jeśli Jaś coś umie to i ja mogę się nauczyć, to i ja chcę umieć. Ta chęć nauczenia się to pierwsza połowa drogi do sukcesu. Druga połowa - to często dosyć żmudny trening i tu potrzebny jest wspierający opiekun, co to pochwali już za samo podjęcie wyzwania i dostrzeże najmniejszy postęp.

Czterolatek obserwuje również zachowanie kolegów, by rozpoznać stan emocjonalny i dostosować się do niego. Rozpoznaje czy ktoś jest smutny, czy wesoły, potrafi wskazać przyczyny tych i różnych innych emocji. Coraz skuteczniej rozpoznaje i nazywa własne uczucia i ich przyczyny, uczy się panować nad agresywnym rozładowywaniem gniewu. Chętnie poznaje słownictwo związane z emocjami.

Wzrasta zasób słownikowy dziecka, potrafi już wypowiedzieć prawie wszystkie głoski (jeszcze bez *sz, cz, ż, dż*, ale pojawia się już *r*), potrafi więc swoje pragnienia, oczekiwania wyrazić słownie. Wzrasta potrzeba kontaktów społecznych. Odczuwa wyraźną potrzebę bycia członkiem grupy, spotykania się z kolegami. Pojawiają się pierwsze sympatie i przyjaźnie.

Czterolatki stopniowo stają się coraz bardziej zdolne do planowania swoich działań, są w stanie dostosować się do próśb i zaleceń rodziców oraz kulturowych norm, bez konieczności zewnętrznej kontroli. Mają świadomość, że w różnych miejscach panują różne zasady zachowania i należy dostosować się do nich. Dziecko jest zdolne do refleksji nad własnym zachowaniem i potrafi je ocenić.

Lęki

W tym wieku przeważają lęki słuchowe, np. odgłosy silników oraz: lęk przed ciemnością, dzikimi zwierzętami, wyjściem matki. Rozładowanie napięć emocjonalnych odbywa się przez: ssanie palca podczas snu, pobudzenie motoryczne - dziecko ucieka, kopie, pluje, obgryza paznokcie, dłubie w nosie, robi miny; pobudzenie werbalne - puszenie się i przechwalanie, celowe koślawienie języka, używanie brzydkich słów. Mogą występować również lęki i koszmary senne, potrzeba oddawania moczu podczas podniecenia emocjonalnego, ból brzucha, a nawet wymioty w momencie stresu.

Rozwój intelektualny

Pamięć

W miarę dojrzewania dziecko utrzymuje w umyśle coraz większą liczbę liter, słów, cyfr. Może odtworzyć szereg złożony z 4 cyfr. Pamięć jest zdecydowanie bardziej pojemna w porównaniu z trzylatkiem dokładniejsza i dłuższa. Potrafi wiernie odtworzyć zdanie (4-6 wyrazów), kolejność 3-4 dźwięków, ułożenie 5 przedmiotów, powiedzieć co jest na odwróconym obrazku, jeśli wcześniej mogło mu się przyjrzeć. Coraz wierniej zapamiętuje tekst wierszy i piosenek, pojawiają się pierwsze strategie zapamiętywania.

Uwaga

Podobnie jak pamięć u czteroletniego dziecka jest dowolna, to znaczy przyciąga ją to co dziecko interesuje i zaciekawia, bardzo łatwo ją rozproszyć. Może się skoncentrować na 10 – 20 minut, ale gdy robi coś frapującego dla siebie potrafi być skupione o wiele dłużej.

Słownictwo

Dziecko czteroletnie ma tendencje do tworzenia neologizmów, stosując poprawnie ojczyście reguły gramatyczne. Neologizmy spełniają funkcje wypełniania luk, gdy dziecko nie znajduje w swoim zasobie słów słownictwa na określenie jakiegoś obiektu.

Narracja

Czterolatek coraz częściej odróżnia opowiadania od innych form wypowiedzi. Opowiadania przedstawiają najczęściej konflikty interpersonalne. W 4 roku życia wzrasta znajomość nazw stanów emocjonalnych, czynności umysłu, zachowań społecznych. Bogaci się i doskonalą struktura opowiadania dziecka. Można w nim już znaleźć wszystkie elementy i struktury opowiadania wprowadzając opisy czasu.

Konwersacje - doskonalą się umiejętność ich prowadzenia. Szczególną rolę w rozmowie odgrywają pytania. Służą one nawiązaniu i podtrzymaniu kontaktu oraz zdobyciu informacji. Tendencja do zadawania pytań zwiększa się wraz z wiekiem i największa jest w 4 - 5 roku życia. Jest to wiek pytań. Do 5 roku życia rośnie liczba pytań heurystycznych, przez które dziecko zmierza do wyjaśnienia i uporządkowania wiedzy o świecie. Potem liczba ta spada.

Wyobraźnia - wydaje się ona nie mieć w tym wieku żadnych granic. Dzieci wymyślają towarzyszy zabaw i różne wymyślone historie. Dla dzieci w tym wieku granica między rzeczywistością a fikcją jest bardzo cienka.

Sprawności percepcyjne

W wieku 3 - 4 lat dzieci odróżniają pismo od tego, co nim nie jest. Ujmują pismo całościowo. Dzieci 4-letnie potrafią kopiować koło, krzyżyk, szyny, umiarkowanie dokładnie kopiuje kształty liter. Wzrasta zdolność rozróżniania barw i ich odcieni, wzrasta wrażliwość słuchowa. Czas ujmują 4-latki subiektywnie, choć lepiej niż 3 latki. Poprawnie podają kolejność zdarzeń i ujmują je jako przewidywalne. 4 – 5 latki wykazują zainteresowanie literami i cyframi, czasem umieją całkiem nieźle liczyć.

Nauka i sposób zdobywania wiedzy

Czterolatek uczy się cały czas, ale nie koniecznie w sytuacji, gdy dorosły mówi, a on słucha. Uczy się gdy manipuluje, konstruuje, ogląda książeczki, wartościowe programy, obserwuje otoczenie przyrodnicze i społeczne, przysłuchuje się rozmowie dorosłych, rozmawiając z innymi dziećmi, zadając dziesiątki pytań, w czasie zabawy i w wielu jeszcze innych sytuacjach.

Chce poznawać normy obowiązujące w społeczeństwie, a najlepiej zapamiętuje to, co

zaobserwowało w zachowaniach swoich najbliższych dorosłych. Jeśli dorosły mówi jedno, a robi drugie - dziecko uczy się tego drugiego. Potrafi rozpoznać dobro i zło w słuchanych utworach i oglądanych filmach (dla dzieci), wskazać właściwe i niewłaściwe zachowanie bohaterów. Czterolatek nadal poznaje siebie, jest zainteresowane budową własnego ciała: częściami widocznymi (w tym częściami płciowymi) i ukrytymi wewnątrz.

Dostrzega różnice między przedmiotami i rysunkami, a także wskazuje podobieństwa.

Zaczyna zauważać cechy nadrzędne przedmiotów, gromadzić kolekcje przedmiotów. Tworzy zbiory obiektów pasujących do siebie ze względu na przeznaczenie, miejsce gdzie się znajduje... 47% 4-latków tworzy małe szeregi z patyczków różnej długości.

W klasyfikacji czterolatki opanowują poziom podstawowy, gdzie wystarczają informacje percepcyjne, samodzielnie odkrywane. Informacje podawane przez dorosłych nie są tu przydatne.

Chętnie układają układanki klockowe, puzzle, kompozycje z mozaiki geometrycznej czy patyczków odtwarzając wzory.

Dziecko w tym wieku potrafi słuchać coraz dłuższych bajek, opowiadań, a także artykułów popularnonaukowych dostosowanych do jego wieku. Potrafi śledzić przebieg akcji i dostrzega związki przyczynowo – skutkowe i chronologiczne. Ma już spory zasób wiedzy i chce ją przekazywać. Jest zatem bardzo rozmowne i aktywne na zajęciach, gdy może mówić i rozwiązywać problemy, wysuwać propozycje. Tu jeszcze trudno o współpracę. Każdy eksponuje swoją wiedzę. Nieświadomie buduje zdania (i dłuższe wypowiedzi) coraz poprawniej pod względem składniowym i fleksyjnym. Same zdania są także dłuższe, pojawiają się zdania podrzędnie złożone (zwłaszcza przy opowiadaniu akcji np. słyszanej przed chwilą bajki, zainteresowań, ciekawiających dziecko wydarzeń). Omawiając ilustrację dziecko najpierw wymienia zawarte na niej obiekty, a potem (przy pomocy osoby dorosłej lub samodzielnie) dopowiada: jak wyglądają poszczególne osoby, przedmioty... co robią, jakie mają miny, a co za tym idzie, co czują..., jakie skutki może przynieść ich działania, jaki są ich intencje ... itp Do chwaleń się, dzieci świetnie wiedzą o tym, nadają się również rysunki. Badacze określają ten okres jako idioplastykę, realizm intelektualny, okres schematu uproszczonego. Zestawiając proste kształty dzieci rysują to, co widzą w danym obiekcie. Ich rysunki są symbolami, które przypominają elementy rzeczywistości.

Sprawność manualna

Dziecko rysuje to co wie, tak jak wie i na ile pozwalają mu jego umiejętności. (A umiejętności są coraz lepsze, ponieważ dojrzewają również połączenia nerwowe odpowiedzialne za drobne ruchy dłoni i palców). Im więcej i różnorodniejsze obiekty rysuje dziecko, tym coraz wyższy poziom osiągają jego umiejętności, co ważne wzmacnia się muskulatura dłoni i palców. To w efekcie daje: pewniejszy chwyt kredki (i każdego innego narzędzia rysunkowego), właściwe napięcie mięśni dłoni a co za tym idzie - nacisk kredki na papier. Czterolatek rysuje koła: małe i duże, trójkąty i czworoboki, krzyżyki, ikсы, szyny, gwiazdki i coraz dokładniej koloruje swoje rysunki i kolorowanki. Potrafi przedrzeć kartkę papieru na dwie części, oderwać mały skrawek trzymając papier między kciukami, a palcami wskazującymi obu dłoni. Potrafi poprawnie trzymać nożyczki i samodzielnie wycinać po narysowane linii prostej, a przy wsparciu i bardziej skomplikowane kształty. Podobnie jak trzylatek chętnie modeluje z plasteliny, ciastoliny, kawałka ciasta na pierogi: tocząc kulki, wałeczki, łącząc je i nadając im kształty: kwiatków, zwierząt, ludzików. Uwielbia malować, ale w przeciwieństwie do trzylatka już nie maluje dla samej przyjemności malowania. Malowidła czterolatka mają temat i przedstawiają bardzo konkretne obiekty. Coraz pewniej i precyzyjniej posługuje się pędzlem.

Czterolatek jest w stanie manipulować drobnymi elementami układanki, nawlekać koraliki na sznurek, oraz zapinać widoczne guziki.

Opracowały: Wioletta Krzywda i Anna Łaskiewicz

Literatura

1.
E. Gruszczyk-Kolczyńska - Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatek i pięcioletków

2.
E. Gruszczyk-Kolczyńska - Od malucha do starszaka

3.

M. Przetacznikowa-Gierowska, G. Makięło-Jarża - Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego

4.

D. Chapman Weston, M. S. Weston - Co dzień mądrzejsze

5.

A. Birch, T. Malim - Psychologia rozwojowa w zarysie od niemowlęctwa do dorosłości

6.

B. Harwas-Napierała, J. Trempała - Psychologia rozwoju człowieka t.2

7.

Rodzice i przedszkole, marzec 2005

8.

lubisie.pl/lubislandia6/